

CUSTOMARY LANGUAGE USAGE AS A BARRIER IN TRANSLATING FROM A NATIVE LANGUAGE INTO A FOREIGN LANGUAGE

The article considers the level of a customary usage command of the foreign target language as a linguistic barrier in translating from Ukrainian. Emphasized is that customary usage competence is one of the major prerequisites for achieving the adequacy of translation, since translation is almost always done largely on the basis of the target language usage. The conclusion is made that it is absolutely necessary to bring up to date the content of professionally oriented disciplines and major courses with a view to improve the level of customary usage competence of would-be translators.

Key words: *translation into a foreign language, translation barrier, customary usage competence, translation into a foreign language, teaching a foreign language usage, usage regularities.*

УДК 81'25:340.113;811'112.2:161.2

*Касяненко Д.С., к. філол. н., доц.
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ*

ЮРИДИЧНИЙ ПЕРЕКЛАД: НІМЕЦЬКО-УКРАЇНСЬКИЙ ВЕКТОР

У статті досліджено юридичний переклад як окремий вид міжкультурної комунікації в праві. Подано короткий огляд становлення юридичного перекладу на німецькомовних теренах і в Україні, проаналізовано етапи формування, а також ключові принципи функціонування юридичного перекладу, його практичні та теоретичні засади.

Ключові слова: *юридичний переклад, міжкультурна комунікація в праві.*

Незважаючи на те, що останні століття фахівці позначають “добою перекладу” [7, с. 134] і те, що історія фахового перекладу нараховує вже понад 4000 років, у сучасній царині перекладознавства теоретичні засади фахового перекладу, зокрема юридичного перекладу, остаточно ще не досліджено, що визначає **актуальність** даної розвідки. Попри те, що право та його інститути з давніх часів були об’єктом досліджень юристів, філософів, політологів, істориків та антропологів, юридичний переклад відносно нещодавно сформувався як новий напрям *міжкультурної комунікації в праві* міждисциплінарного характеру. Враховуючи сучасні умови становлення правових систем більшості країн СНД, а також їх європейський вектор, виникає потреба у перекладі нових юридичних текстів, що пояснює необхідність вивчення теоретичних засад та сутності практичних проблем юридичного перекладу.

Практика перекладу юридичних текстів сягає своїм корінням давньої давнини, про що свідчать збережені до наших днів артефакти, зокрема *Договори про мир між Єгиптом та хетською імперією* (1271 р. до р. Х.) та переклад *зведень цивільного права* (Corpus Iuris Civilis) спочатку грецькою, а з часом іншими мовами. Проте

систематичне вивчення теоретичних засад перекладу юридичних текстів розпочалося лише наприкінці ХХ ст. і впроваджується сьогодні на засадах перекладознавства, порівняльного правознавства, юридичної лінгвістики, інформатики та інших дисциплін.

Як окремий вид фахового перекладу юридичний переклад почав формуватися в країнах Західної Європи з кінця 80-х на початку 90-х років ХХ ст.. Особливий вклад у розвиток юридичного перекладу зробили німецькі науковці, розвідки яких вирізнялися прагненням об'єднати здобутки порівняльного перекладознавства і компаративної лінгвістики (У. Даум, Е. Вісманн, Р. Арттц, Я. Енгберг, Д. Буссе, Р. Мур, Л. Еріксен, Ф. Мюллер, Р. Штольце, С. Поммер, А-Л. К'яер, Г. Брінкманн, Т. Гізберт-Студнікі, С. Курт та ін.). Ключову роль у становленні юридичного перекладу як нового напрямку перекладознавства відіграли також наукові здобутки хорватської дослідниці Сюзен Шарчевич, зокрема „*New Approach to Legal Translation*“ 1997 р. [11], а також роботи швейцарського вченого Вальтера Вайсфлога „*Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung*“ 1996 р. [12] (Порівняльне право та юридичний переклад); розвідки голландського вченого – Жерард-Рене де Грота та його німецького колеги Райнера Шульце, які вперше були опубліковані у збірнику „*Recht und Übersetzen*“ 1999 г. [8] (Право та переклад). Того ж року австрійський науковець Петер Сандріні публікує збірник „*Übersetzen von Rechtstexten*“ [10] (Переклад правничих текстів).

В Україні теоретичними основами юридичного перекладу фахівці почали цікавитися набагато пізніше. Сьогодні в українській науці можна виділити невелику кількість робіт зазначеного напрямку, переважно з перекладу англо- та німецькомовних текстів українською мовою. Теоретичні та практичні особливості юридичного перекладу з **англійської мови українською** висвітлюють у своїх розвідках В.І. Карабан[1], Г.П. Апалат, З.Г. Коцюба, А.М. Ляшук. Розробкою дидактичних матеріалів для юридичного перекладу з англійської мови українською займаються також В.І. Карабан, Л.М. Черноватий, Ю.П. Іванко, І.П. Липко та ін.. Загальні засади перекладу юридичних текстів з англійської мови досліджують також у своїй розвідках Н.І. Козак, А.В. Куракін, О.І. Кононов та ін.

Термінологічні та жанрово-стилістичні особливості перекладу з **німецької мови українською** детально досліджують О.А. Шаблій, Б. Шлоер, І.В. Сойко (термінологія адміністративного права ФРН/ України), А. Гриненко (термінологія судової системи України та ФРН), Т.В. Супрун (австрійський варіант німецькомовної термінології права), Д.С. Касяненко (Коробейнікова/ Гавура) (термінологія законодавчих актів ЄС).

Особливої уваги, в контексті перекладу юридичних текстів з німецької мови українською, заслуговує науково-практична діяльність, дидактичні напрацювання, а також професійні зусилля української вченої, професора О.А. Шаблій. Їй, одній із перших в Україні, вдалося систематизувати засади юридичного перекладу з німецької мови українською в її монографіях «Переклад юридичних текстів (на матеріалі правничих термінологічних систем ФРН та України)» 2008 р. [4]; «Німецько-український юридичний переклад: методи, проблеми, перспективи» 2012 р. [5], а також в дисертаціях на здобування звання кандидата наук «Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії і перекладу (на матеріалі німецької та української

юридичних терміносистем)» 2002 р. [3] і доктора філологічних наук «Теоретичні та методологічні засади німецько-українського юридичного перекладу» 2013 р. [6].

Завдяки спільній науковій, дидактичній та практичній діяльності, а також прагненню українських правників, лінгвістів та спеціалістів юридичного перекладу, міжкультурна комунікація в праві підіймається в Україні на новий, серйозний рівень, як в плані підготовки молодих спеціалістів на базі Київського національного університету імені Тараса Шевченка, так і в становленні *юридичного перекладу як спеціального виду міжкультурної комунікації*. Приємно констатувати, що в зазначеному напрямі науки в останні роки в Україні по-справжньому активізувалась діяльність міждисциплінарного характеру (лінгвістики та юриспруденції), що сприяє вивченню, розвитку та вдосконаленню теоретичних та практичних засад юридичного перекладу українською мовою. Варто зазначити, на базі юридичного факультету, а також кафедр адміністративного права та іноземних мов КНУ імені Тараса Шевченка, Центра міжкультурної фахової комунікації та гармонізації термінології «Наукового парку Київського університету імені Тараса Шевченка», а також за участю Школи німецького права провідні фахівці галузі проводять семінари з німецько-українського перекладу і міжнародні конференції. Наприклад, з останніх: науково-практична конференція «Європеїзація української юридичної освіти: німецько-український досвід» (21.11.–22.11.2014 р.), круглий стіл за участю українських та іноземних колег, семінари («Німецька мова права та юридичний переклад» 23.10.2014 р.), а також заходи, спрямовані на вдосконалення як лінгвістичних навиків юристів-практиків, так і юридичної компетенції викладачів, лінгвістів, перекладачів у вивченні правової системи ФРН (Літня школа «Право в Німеччині» при Національному університеті «Києво-Могилянська академія», заснованої за участю Гейдельберзького університету, університет м. Майнца та Ягелонського університету сумісно з Німецькою службою академічного обміну (ДААД)).

На думку німецьких науковців, “юридичний переклад – складний вид фахового перекладу” [13, с. 1]. Українські дослідники називають юридичний переклад одним із видів спеціального перекладу і вважають його „одним із аспектів взаємовідносин між сферами права та лінгвістики“ [2, с. 202-203]. У вітчизняній науці під **юридичним перекладом** (далі ЮП) розуміють „переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами“ [там само].

Провідні вчені та практики ЮП наголошують, що **юридичний переклад** – це особливий вид „культурного трансферу“, при якому правовий зміст однієї правової системи і відповідного культурного соціуму переноситься для застосування в іншу правову систему, в інший соціум. При цьому ЮП виконує роль не лише посередника між різними правовими культурами та іншомовними соціумами, а виступає складовою національного і міжнародного права, впливає на розвиток правознавства, сприяє формуванню, розбудові та унормуванню правничої термінології у цільовій мові (далі ЦМ).

Всі дослідники ЮП одноголосно зауважують, що переклад юридичних текстів підпорядковується дещо іншим правилам, ніж переклад фахових текстів інших сфер

[9, с. 64], що зумовлено специфікою самої правничої мови та правничої комунікації. Науковці виокремлюють такі **ознаки фахової комунікації в праві**: *прескриптивний характер, трансдисциплінарність, плюралістичність адресатів, множинність незалежних комунікативних зв'язків та ситуацій*.

Варто нагадати, що в сучасному правознавстві виділяють таку умовну **класифікацію основних правових сімей**: романо-германську, англо-саксонську, скандинавську, латиноамериканську, мусульманську, індуську, далекосхідну, звичаєвого права.

На практиці при перекладі юридичних текстів розрізняють два **типи комунікативних ситуацій** [10, с. 18], які мають вирішальне значення для **перекладності/неперекладності** юридичного змісту вихідного тексту (далі ВТ) мовою перекладу:

(1.) **передача значення в межах однієї правової системи** – дослідники вважають, що це ідеальна передумова перекладності ВТ цільовою мовою, завдяки тому, що реципієнти ВТ та цільового тексту (далі ЦТ) володіють однаковим запасом преінформативних знань, проте існує чимало прикладів, які суперечать цьому твердженню.

(2.) **передача значення з однієї правової системи в іншу**. В даному випадку межі перекладності знаходяться в прямій залежності від ступеню спорідненості національних правових систем. Проблеми перекладності виникають через розбіжності преінформативних знань реципієнтів ВТ та ЦТ.

За таких умов, як про це влучно зазначає Г. Верней, важливим аспектом перекладу юридичних текстів є **зміна комунікативного суспільства** [цит. за 12, с. 41], оскільки кожне суспільство керується власною національною системою права, національною правничою мовою та термінологією, відмінними різновидами жанрів юридичних текстів та нормами їх укладання, інтерпретації тощо. Це означає, що реципієнти ВТ та ЦТ по-різному сприймають вихідну інформацію, кожен із позиції національної правової системи держави, громадянином якої вони є, що зумовлює розбіжності на поняттєвому та концептуальному рівнях. Небезпечним у такому разі є **опосередкований переклад** через третю мову, наприклад, якщо текст закону континентально-європейської правової сім'ї спочатку перекладають англійською мовою (яка є основою англо-саксонської правової сім'ї), а потім українською. Тому юридичний переклад вимагає врахування розбіжностей як мовних, так і правових систем.

Важливою складовою юридичного перекладу і надалі залишається узгодженість та розробленість правничих терміносистем задіяних/робочих мов, що репрезентують наявні нормативні словники української юридичної лексики. В останнє десятиліття в Україні спостерігається певний розквіт словникової справи, але існуючі доробки зосереджуються лише на правничій терміносистемі окремої галузі права. Більшість словників довідникового типу можна вважати лише доповненням до існуючої термінологічної бази юридичної мови. Еталоном термінологічної праці і сьогодні залишається «Юридична енциклопедія». Серед вузькогалузевих юридичних словників необхідно також згадати «Словник-довідник Європейського Союзу» українською мовою.

Щодо перекладних правничих словників, то тут на першому місці, звичайно, *українсько-російські*, або частіше *російсько-українські* юридичні словники, що здається цілком зрозумілим через тривале перебування України під впливом російської мови. На другому місці – українсько-англійські або англо-українські юридичні словники.

На жаль, сучасних німецько-українських юридичних словників іще менше: «Німецько-українсько-російський словник з адміністративного права» (І.В. Сойко, Б. Шлоер), «Російсько-українсько-англо-німецький юридичний словник». Окремо слід відзначити перші спроби видати вузькогалузевий словник з європейського права. Серед перших перекладних словників з'явилися «Право Європейського Союзу: англо-українсько-російський глосарій» І.І. Дахно та багатомовний словник «Англо-французько-німецько-український словник термінології Європейського Союзу».

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що в німецько-українському юридичному перекладі поруч із необхідністю подальшого вивчення теоретичних засад молодого фаху існує нестача термінологічних баз даних, в результаті чого спостерігаємо відсутність спеціальних німецько-українських та українсько-німецьких юридичних словників. Таким чином, одним із пріоритетних завдань українського юридичного перекладу залишається сьогодні гармонізація термінологічних систем різних сфер права. Цей процес сприятиме як якості фахового перекладу, у нашому випадку – юридичного, так і розвитку науки про юридичний переклад. Реалізувати зазначене завдання можна лише за співпраці фахівців різних сфер – термінологів, лінгвістів, юристів, перекладачів та ін. фахівців. Взірцевим для нас у цьому контексті може бути досвід європейських колег щодо формування та розробки термінологічних баз даних, електронних словників та термінологічних програм, що визначає вектор подальших розвідок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Карабан В. І.* Переклад англомовної юридичної літератури : навч. посіб. для студ. ВНЗ юрид. спец. та спец. „Переклад“ [ред. Л. М. Черноватий, В. І. Карабан]. – вид. 3-тє, випр. і доп. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 655 с. 2. *Правнича лінгвістика* : навч. посіб. / Г. П. Проценко, Л. М. Шестопалова, О. Ф. Прохоренко [та ін.]; за заг. ред. С. М. Гусарова. – К. : ПАЛИВОДА А. В., 2010. – 312 с. 3. *Шаблій О.А.* Міжмовна термінологічна омонімія як проблема термінографії перекладу (на матеріалі німецької та української юридичних терміносистем) : дис... канд. філол. наук : 10.02.16. / О.А. Шаблій ; Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2002. – 254 с. 4. *Шаблій О.А.* Переклад юридичних текстів (на матеріалі правничих термінологічних систем ФРН та України). Навч. посібник./ О.А. Шаблій. Київ ВЦ «Київський університет». 2008. – 247 с. 5. *Шаблій О.А.* Німецько-український юридичний переклад: методологія, проблеми, перспективи : [монографія] / О.А. Шаблій. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2012. – 320 с. 6. *Шаблій О.А.* Теоретичні засади і методика німецько-українського юридичного перекладу : дис ... д-ра філол. наук. / О.А. Шаблій ; Київ, нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2013.– 540 с. 7. *Fluck H.-R.* Fachsprache : Einführung und Bibliographie. / H.-R. Fluck. – 5., überarb. und erw. Auflage. – Tübingen ; Basel : A. Francke, 1996. – 361 S. 8. *Groot G.R.* Recht und Übersetzen / (Hrsg.) G.-R. de Groot, R. Schulze. Baden-Baden – Nomos. 1999. – 423 S. 9. *Kjær A.L.* Überlegungen zum Verhältnis von Sprache und Recht bei der Übersetzung von Rechtstexten der Europäischen Union / A.L. Kjær // Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache. [Hrsg. Peter Sandrini]. – Tübingen : Narr, 1999. – S. 63-79. 10. *Sandrini P.* Übersetzen von Rechtstexten. Fachkommunikation im Spannungsfeld zwischen Rechtsordnung und Sprache. [Hrsg. Peter Sandrini]. – Tübingen : Narr, 1999. – 303 S. 11. *Šarčević S.* New Approach to Legal Translation. / S. Šarčević. – The Hague : Kluwer Law International. 1997. – 308 P.; 12. *Weisflog*

W.E. Rechtsvergleichung und juristische Übersetzung. Eine interdisziplinäre Studie / W.E. Weisflog. – Zürich : Schulthess Polygraphischer Verlag. 1996. – 202 S.; 13. Wiesmann E. Rechtsübersetzung und Hilfsmittel zur Translation: wissenschaftliche Grundlagen und computergestützte Umsetzung eines lexikographischen Konzepts. / E. Wiesmann. – Tübingen : Gunter Narr Verlag, 2004. – Bd. 65. – 485 S.

**Касяненко Д.С., к. филол. н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев**

ЮРИДИЧЕСКИЙ ПЕРЕВОД: НЕМЕЦКО-УКРАИНСКИЙ ВЕКТОР

В статье исследуется юридический перевод как отдельный вид межкультурной коммуникации в праве. Приводится краткий обзор становления юридического перевода в немецкоязычных странах и в Украине, проанализированы этапы формирования, а также ключевые принципы существования юридического перевода, его практические и теоретические основы.

Ключевые слова: юридический перевод, межкультурная коммуникация в праве.

**Kasianenko D.S., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv**

LEGAL TRANSLATION: GERMAN-UKRAINIAN DIRECTION

This article covers research of the legal translation as special type of intercultural communication in the law. A brief overview of the legal translation establishment in German-speaking countries and in Ukraine is provided; the stages of formation, as well as the key principles of the legal translation existence, its practical and theoretical foundations were analyzed.

Keywords: legal translation, intercultural legal communication.

УДК 811.14/.16'37

**Клименко Н.Ф., д. філол. н., проф., член-кор. НАН України
Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка, м. Київ**

МІЖМОВНА КОМУНІКАЦІЯ І ПРОЦЕСИ СЕМАНТИЧНОЇ ІНТЕРФЕРЕНЦІЇ В ДОБУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Семантична інтерференція давно перетнула межі двомовності і розглядається в контексті міжмовного спілкування, полегшеного в наш час інтернет-комунікацією. Особливо чітко вона виявляється в терміносистемах, яким властиві схожі тенденції розвитку наук, їхньої систематики. У лексиконах формуються подібні за темами семантичні простори (семіохори) та об'єднання термінів, відбувається нова стратифікація лексики за допомогою нових словотвірних гнізд, композитоугруповань, темогнізд, яку показано в статті на матеріалі сучасної біологічної термінології.

Ключові слова: семантична інтерференція, словотвірне гніздо, композитоугруповання, темогніздо, семіохор, мова-донор, ксенізація лексиконів.